

راهکارهای پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف

حجت‌الاسلام والمسلمین عبدالکریم پاک‌نیا تبریزی*

درآمد

قرآن می‌فرماید: «إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا»^۱ به‌راستی، اسراف‌کاران برادران شیطان‌هایند و شیطان، همواره نسبت به پروردگارش ناسپاس بوده است.»

ضرورت پرداختن به موضوع اسراف و بیان راهکارهای پرهیز از آن، از دو جهت است: اولاً، پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف، از ضروریات جامعه ماست. ثانیاً، رواج فرهنگ اسراف و ریخت‌وپاش، از ابزارهای‌های غارتگران جهانی برای تسلط بر ملت‌های دیگر است. آنان با رواج این اندیشه، علاوه بر نابودی بنیان‌های اقتصاد یک کشور و اتلاف منابع، در صدد بازاریابی کالاهای تجملاتی خود می‌باشند.

در این نوشتار، می‌کوشیم ضمن بیان مفهوم اسراف و حکم آن، راهکارهای جلوگیری و پرهیز از آن را تبیین نماییم.

---

* پژوهشگر و استاد سطح عالی حوزه علمیه.

۱. اسراء، آیه ۲۷.

مفهوم‌شناسی

واژه «اسراف» در قرآن به معنای زیاده‌روی و خروج از حد اعتدال در خوردن و آشامیدن^۱، امور جنسی^۲، امور مالی^۳ و... استعمال شده، «تبذیر»، از کلمه «بذر» مشتق شده و «بذر» در لغت به معنای «پاشیدن» است.^۴ اسراف و تبذیر، گرچه از جهت مفهوم متفاوت‌اند، اما مصادیق و کاربرد این دو مفهوم، درباره امور مالی مساوی هستند.

حکم اسراف

فقها بر اساس پنج دلیل به حرمت اسراف فتوا داده‌اند. این دلایل عبارت‌اند از: ضرورت دین، اجماع فقها، دلیل عقل، آیات و روایات.^۵

خداوند می‌فرماید: «وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ؛ اسراف کنندگان، اهل آتش‌اند.»

امام خمینی علیه السلام فرمود: «باید تمام ادارات... از تجمل‌پرستی و اسراف و کاغذبازی بپرهیزند.»^۶ مقام معظم رهبری نیز فرمود: «ما مردم مسرفی هستیم؛ ما اسراف می‌کنیم؛ اسراف در آب، اسراف در نان، اسراف در وسایل گوناگون و تنقلات، اسراف در بنزین؛ کشوری که تولیدکننده نفت است، واردکننده فرآورده نفت است! این، تعجب‌آور نیست؟ هر سال میلیاردها بدهیم بنزین وارد کنیم یا چیزهای دیگری وارد کنیم؛ برای اینکه بخشی از جمعیت و ملت ما، دلشان می‌خواهد ریخت‌وپاش کنند! این را باید ما به صورت یک فرهنگ ملی در بیاوریم.»^۸

۱. اعراف، آیه ۳۱.

۲. همان، آیه ۸۱.

۳. فرقان، آیه ۶۷.

۴. احمد بن محمد فیومی، *المصباح المنیر*، ج ۲، ص ۴۰.

۵. فصلنامه فقه اهل بیت فارسی، ش ۲۹، ص ۱۶۲.

۶. غافر، آیه ۴۳.

۷. امام خمینی، *صحیفه امام*، ج ۶، پیام چهارده ماده‌ای به ملت ایران درباره وضعیت کشور، ۹ اسفند ۱۳۵۷، ص ۲۶۶.

۸. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری، خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۲۱ مهرماه ۱۳۸۶.

عوامل اسراف

در شکل‌گیری اسراف، عوامل متعددی تأثیر دارند؛ از جمله: ضعف باورهای دینی، کمبود شخصیت، ناآگاهی، طغیان و خودبزرگ‌بینی، ثروت‌های بادآورده، احساس بی‌نیازی، فساد اخلاقی، واگذاری مدیریت به افراد غیرمتخصص، تربیت مسرفانه در خانواده، عرضه نامرغوب اجناس، ارزان‌بودن بهای انرژی و سرمایه‌های ملی.

راهکارهای پرهیز از اسراف

در این بخش، به بیان راهکارهای پرهیز و جلوگیری از اسراف می‌پردازیم:

الف. آشنایی با پیامدهای زیان‌بار اسراف

انسان تا زمانی که به مفاسد و نتایج زیان‌بار اسراف آگاه نشود، هرگز از آن دوری نخواهد کرد. به این جهت، برای فاصله‌گرفتن از مصرف‌گرایی باید با پیامدهای زیان‌بار آن آشنا شد.

۱. نابودی منابع مادی و معنوی

اسراف، موجب نابودی منابع مالی و اقتصادی و ضایع کردن نعمت‌ها گردیده، محرومیت از برکات الهی و فقر را در پی دارد. علی علیه السلام فرمود: «الإِسْرَافُ يُفْنِي الْجَزِيلَ»^۱ اسراف، نعمت‌های فراوان را نابود می‌کند.

بدیهی است که اگر از اسراف جلوگیری نشود، هرگز ثروت‌های کلان و درآمدهای فراوان نمی‌تواند پایدار بماند. طریق عقلانی آن است که اول اسراف و تبذیر از جامعه اسلامی ریشه‌کن شود و سپس برنامه‌های دیگر اقتصادی سامان یابد.

ما در این انبار گندم می‌کنیم	گندم جمع آمده گم می‌کنیم
می‌نیندیشیم آخر ما به هوش	کین خلل در گندم است از مکر موش
موش تا انبار ما حفره زده‌ست	وز فنش انبار ما ویران شده‌ست
اول ای جان دفع شر موش کن	وانگه اندر جمع گندم کوش کن ^۲

۱. علی بن محمد لیثی واسطی، *عیون الحکم والمواعظ*، ص ۳۹.

۲. جلال‌الدین محمد مولوی، *مثنوی معنوی*، دفتر اول، ص ۲۱، بیت ۳۷۷.

۲. ارتکاب گناه

هواپرستی، خودنمایی و فخرفروشی و ارتکاب گناهان، از آثار اسراف است. اگر فردی به ارزش‌های اخلاقی آراسته باشد و از گناهان بپرهیزد، هرگز دچار اسراف نخواهد شد؛ زیرا امام باقر علیه السلام فرمود: «المُسْرِفُونَ هُمُ الَّذِينَ يَسْتَحِلُّونَ الْمَحَارِمَ»^۱ اسراف‌کنندگان، کسانی هستند که ارتکاب گناهان را جایز می‌شمارند.»

۳. نابودی زمینه رشد و هدایت

از آنجا که گناهان کبیره و از جمله اسراف‌گرایی، زمینه هدایت را در انسان از بین می‌برد و مانع از تقویت ایمان می‌شود، قرآن می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ»^۲ خداوند کسی را که اسراف‌کار و بسیار دروغ‌گوست، هدایت نمی‌کند.»

۴. خشم خداوند

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «إِنَّ الْقَصْدَ أَمْرٌ يُحِبُّهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَإِنَّ السَّرْفَ أَمْرٌ يُبْغِضُهُ اللَّهُ حَتَّىٰ طَرَحَكَ النَّوَاةَ فَإِنَّهَا تَصْلُحُ لِلشَّيْءِ وَحَتَّىٰ صَبَّكَ فَضْلَ شَرَابِكَ»^۳ به یقین، خداوند میانه‌روی را دوست و اسراف را دشمن می‌دارد؛ حتی دورانداختن هسته خرما؛ زیرا آن هم به کار می‌آید نیز دورریختن اضافه نوشیدنی.»^۴

البته اسراف، پیامدهای زیان‌باری دیگری نیز دارد که در آیات و روایات به آن اشاره شده و باید در فرصت دیگر به آن پرداخته شود؛ مانند محرومیت از رزق و اجابت نشدن دعا.

ب. تقویت ایمان و ارزش‌های اخلاقی

تقویت ایمان و ارزش‌های اخلاقی همچون: ساده‌زیستی، زهد، قناعت و میانه‌روی می‌تواند نقش مؤثری در دوری از اسراف داشته باشد. برعکس، هنگامی که پایه‌های ایمان متزلزل

۱. ملا محسن فیض کاشانی، تفسیر الصافی، ج ۲، ص ۳۱، ذیل آیه ۳۳ سوره مائده.

۲. غافر، آیه ۲۸.

۳. کلینی، الکافی، ج ۴، ص ۵۲.

۴. امروزه با پیشرفت علم، این کلام نورانی امام صادق علیه السلام بیشتر جلوه می‌کند؛ چراکه امروزه ثابت شده هسته خرما فواید بسیاری دارد و سرشار از خواص درمانی است. جوشانده هسته خرما، برای درمان سنگ کلیه و مثانه مفید است و پودر آن اسهال مزمن را درمان کرده، خاصیت ضد عفونی دارد.

مجلس دوازدهم: راهکارهای پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف ■ ۱۵۹

گردد، صفات رذیله بی‌شماری همانند اسراف و تبذیر به سراغ انسان می‌آید. برای تقویت ایمان و تعمیق ارزش‌های اخلاقی، می‌توان از روش‌های بسیاری بهره گرفت که در ذیل به چند مورد اشاره می‌کنیم:

۱. یاد خدا و انجام واجبات و مستحبات

التزام به انجام وظایف شرعی و مستحبات هرچند کوچک، در افزایش و ثبات ایمان تأثیر ژرفی دارد. ذکر و توجه به فرمین الهی باعث می‌شود که همواره به یاد خدا باشیم. قرآن فرموده: «وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ»^۱ و هرکس از یاد خدا روی گردان شود، شیطان را به سراغ او می‌فرستیم. پس همواره همنشین اوست.»

۲. اندیشیدن و کسب معرفت بیشتر

برای ایمان بیشتر باید در آیات الهی تدبر و اندیشه نماییم. به تجربه ثابت شده که بیشتر مشکلات فردی و اجتماعی، به دلیل عدم تعقل می‌باشد. فکر و اندیشه در آیات الهی، نه تنها ایمان انسان را تقویت می‌کند، بلکه مسیر او را از جهنم به بهشت تغییر می‌دهد. قرآن می‌فرماید: «وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ»^۲ و اهل جهنم می‌گویند: اگر ما گوش شنوا داشتیم یا تعقل می‌کردیم، در میان دوزخیان نبودیم.»

۳. خودسازی

خودسازی، در تقویت ایمان و رسوخ ارزش‌های الهی در دل انسان، نقش مؤثری دارد؛ چراکه ایمان، نوری است که در آینه قلب می‌تابد و هرچه آینه قلب صاف‌تر و شفاف‌تر باشد، انعکاس نور ایمان توسط آن بهتر انجام می‌پذیرد. اگر قلبی آلوده به گناه شود و آینه دل را تیره کند، به طور طبیعی، تابش نور ایمان در چنین قلبی کم می‌شود. بنابراین، دوری از گناهان و حرکت در مسیر مستقیم اسلام، از دیگر عوامل تقویت ایمان است.

ج. نظارت همگانی

نظارت همگانی و یا به اصطلاح امر به معروف و نهی از منکر، از کارآمدترین شیوه‌های مقابله با اسراف است. از دیدگاه قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام، احیای امر به معروف و نهی از منکر،

۱. زخرف، آیه ۳۶.

۲. ملک، آیه ۱۰.

مهم‌تر از سایر ارزش‌هاست؛ چون این دو فریضه، عامل بسیار قدرتمندی در مقابل زشتی‌ها و منکراتی همچون اسراف است و جامعه‌ای که به آن دو واجب الهی عمل کند، مطمئناً از انحراف‌ها در امان خواهد بود. علی علیه السلام می‌فرماید: «وَمَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَالْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَنْفَتَهُ فِي بَحْرِ لُجِّي^۱؛ تمام کارهای نیک و جهاد در راه خدا، در مقابل امر به معروف و نهی از منکر، همچون قطره‌ای در مقابل دریای موج و پهناور است.» از این رو، امام به کارگزاران خود نوشت: «أَدِقُّوا أَقْلَامَكُمْ وَقَارِبُوا بَيْنَ سَطُورِكُمْ وَاحْذَرُوا عَنِّي فُضُوكُمْ وَأَقْصِدُوا قَصْدَ الْمَعَانِي وَإِيَّاكُمْ وَالْإِكْثَارَ فَإِنَّ أَمْوَالَ الْمُسْلِمِينَ لَا تَحْتَمِلُ الْإِضْرَارَ^۲؛ قلم‌های خود را ریز بتراشید و فاصله سطرها را کمتر کنید و جملات اضافی را حذف کنید و اصل مطلب را به عبارت مختصر بنویسید. از زیاده‌روی در هزینه‌نمودن بیت‌المال بپرهیزید که بودجه ملت مسلمان، نباید زبانی ببندد.»

امام علیه السلام در نامه‌ای، یکی از مدیران خود را به دلیل اسراف و تعدی به بیت‌المال، توبیخ می‌کند و می‌فرماید: «وَأِنِّي أَقْسِمُ بِاللَّهِ قَسَمًا صَادِقًا، لَئِنْ بَلَغَنِي أَنَّكَ خُنْتَ مِنْ فِئَةِ الْمُسْلِمِينَ شَيْئًا صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا لَأَشُدَّنَّ عَلَيْكَ شِدَّةً تَدْعُكَ قَلِيلَ الْوَفْرِ، ثَقِيلَ الظُّهْرِ، ضَعِيلَ الْأَمْرِ^۳؛ صادقانه به خداوند سوگند یاد می‌کنم، اگر به من گزارش رسد که از بیت‌المال مسلمانان چیزی کم یا زیاد، به خیانت برداشته‌ای، آن‌چنان بر تو سخت می‌گیرم که در زندگی تو را کم بهره، سنگین بار و حقیر و ذلیل سازد.»

جای تأسف است که سیره و سخن اهل بیت را نادیده می‌گیریم و در این زمان که فشار اقتصادی بر قشر ضعیف وارد می‌شود، شاهد هستیم که مراسم و جشنواره‌های آن‌چنانی از سوی مراکز دولتی برگزار می‌گردد؛ مراسمی که به هیچ عنوان در شأن نظام اسلامی نیست. متأسفانه، در برخی خانواده‌های مدعی ایمان نیز نظاره‌گر اسراف و تبذیر می‌باشیم.

- درسی از شهید باکری

محل استقرار بهداری و درمانگاه لشکر در سمت راست ورودی پادگان، نزدیک چادر فرماندهی بود. در چادر بودم که از بیرون کسی مرا به اسم صدا کرد. بیرون که آمدم، آقا

۱. شریف رضی، نهج البلاغه (صبحی صالح)، ص ۵۴۲، حکمت ۳۷۴.

۲. شیخ صدوق، الخصال، ج ۱، ص ۳۱۰.

۳. شریف رضی، نهج البلاغه (صبحی صالح)، ص ۳۷۷.

مجلس دوازدهم: راهکارهای پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف ■ ۱۶۱

مهدی را جلوی چادر تدارکات بهداری دیدم. سر گونی را با یک دست گرفته بود و با دست دیگرش لای نان‌خورده‌ها را می‌گشت. تا آخر قضیه را خواندم. سلام کردم، جواب سلامم را داد و تکه‌نانی را از گونی بیرون آورد و به من نشان داد و گفت:

- برادر رحمان! این نان را می‌شود خورد؟

- بله، آقا مهدی می‌شود.

دوباره دست در گونی کرد و تکه‌نان دیگری را از داخل گونی بیرون آورد و گفت:

- این را چطور؟ آیا این را هم می‌شود استفاده کرد؟

سرم را پایین انداختم. چه جوابی می‌توانستم بدهم؟ آقا مهدی ادامه داد:

- الله بنده سی^۱... پس چرا کفران نعمت می‌کنید؟... آیا هیچ می‌دانید که این نان‌ها با چه مصیبتی از پشت جبهه به اینجا می‌رسد؟... هیچ می‌دانید که هزینه رسیدن هر نان از پشت جبهه به اینجا، حداقل ده تومان است؟ چه جوابی دارید که به خدا بدهید؟ بدون آنکه چیز دیگری بگویید، سرش را به زیر انداخت و از چادر تدارکات دور شد و مرا با وجدان بیدار شده‌ام تنها گذاشت.^۲

د. توجه به نقش خانواده

خانواده، تأثیر بسیار مهمی بر پرورش شخصیت و عملکرد فردی و اجتماعی انسان دارد. چنانچه والدین اهل اسراف و تبذیر باشند، خواه‌ناخواه این روحیه به فرزندان منتقل می‌شود. فرزندانی که در خانواده‌ای اسراف‌کار بزرگ شده‌اند، ناخواسته به اسراف عادت می‌کنند؛ مگر آنکه تحت نظر مربیان شایسته‌ای تغییر رویه داده باشند. ائمه معصومین علیهم‌السلام دوستان و اعضای خانواده‌شان را به صرفه‌جویی و استفاده بهینه از امکانات ترغیب کرده، همواره از اسراف منع می‌نمودند. علامه مجلسی در ضمن حدیثی نقل می‌کند: امام رضا علیه‌السلام روزی متوجه شد که بعضی از وابستگان ایشان میوه نیم‌خورده‌ای را دور انداخته‌اند. با ناراحتی فرمود: «سُبْحَانَ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ اسْتَعْنَيْتُمْ فَإِنَّ أَنَا لَمْ يَسْتَعْنُوا أَطْعَمُوهُ مَنْ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ»^۳ سبحان‌الله!

۱. تکیه‌کلام شهید مهدی باکری به معنای: بنده خدا.

۲. سید قاسم ناظمی، خدا حافظ سردار، ص ۲۵، خاطره از رحمان رحمان‌زاده.

۳. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۱۰۲.

اگر شما خود سیر هستید، قطعاً بسیاری از مردم به آن نیاز دارند. آن را به کسی بخورانید که نیازمند است.»

ه. دوری خواص از زندگی اشرافی

یکی دیگر از راه‌های برون‌رفت از اسراف، دوری خواص و شخصیت‌های مهم جامعه از زندگی اشرافی و تجملی است؛ زیرا شیوه زندگی آنان، بر دیگران تأثیر می‌گذارد. از این رو، علی علیه السلام حاکمان اسلامی را به ساده‌زیستی سفارش نمود: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَى أُمَّةٍ الْعَدْلَ أَنْ يَقْدُرُوا أَنْفُسَهُمْ بِضَعْفَةِ النَّاسِ كَيْلًا يَتَّبِعَ بِالْفَقِيرِ فَقْرَهُ»^۱ خداوند بر رهبران عدالت واجب کرده که زندگی خود را با اقشار پایین همسان سازند؛ برای آنکه فقر و تهیدستی بر فقیران دشوار نیاید. از منظر امام علیه السلام زمامداران اسلامی باید مانند طبقات پایین جامعه زندگی کنند تا بتوانند مشکل آنها را درک نمایند. در زندگی کارگزاران حکومتی، نباید اسراف و تبذیر دیده شود؛ همان‌طور که سیره حضرتش چنین بود.

- سبک زندگی امام خمینی علیه السلام

یکی از همراهان امام در نجف اشرف درباره جلوگیری از اسراف، دقت در بیت‌المال و صرفه‌جویی ایشان می‌گوید:

«مرحوم حاج آقا مصطفی، فرزند امام، هفته‌به‌هفته خدمت پدر می‌آمد و خرج هفته‌اش را می‌گرفت. امام به هیچ وجه، بیش از مخارج ضروری زندگی به او نمی‌داد. هنگامی که حاج آقا مصطفی خواست به مکه مشرف شود، از پول خانه‌ای که در قم فروخته بود و نیز مبلغی که به همسرش تعلق داشت، استفاده کرد.»^۲

و. معرفی الگوهای صرفه‌جویی و قناعت

راهکار دیگر برای پرهیز از اسراف، معرفی الگوهای صرفه‌جویی و قناعت، همچون معصومان علیهم السلام و بزرگان دینی است. آنان به ما می‌آموزند که چگونه زندگی نماییم و چگونه

۱. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۴۱۱، ح ۳.

۲. رضا مختاری، سیمای فرزندان، ص ۴۲۲.

مجلس دوازدهم: راهکارهای پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف ■ ۱۶۳

از هرگونه اسراف و تبذیر اجتناب ورزیم. همچنین می‌توانیم شخصیت‌های بزرگی را که به‌وسیله قناعت و دوری از اسراف، به مقامات بلندی رسیده‌اند، به مردم معرفی کنیم.

ز. اصلاح معیارهای رقابت

برای حل معضل اسراف، باید رقابت‌های سالم را به مردم آموزش داد و نگرش رقابت‌های اسراف‌گرایانه را اصلاح کرد. مسابقه در کارهای خیر، یکی از عوامل رشد بشر است و در مقابل، مسابقه در امور منفی مانند اسراف، موجب انحطاط روحی و اخلاقی است؛ چنان‌که قرآن مجید ما را به مسابقه در کارهای خیر سفارش می‌نماید: «فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ؛ در نیکی‌ها و اعمال خیر، بر یکدیگر سبقت جوید.»

رقابت در اسراف را باید به رقابت در صرفه‌جویی تبدیل کرد و در این خصوص، صدا و سیما نقش بسیار مهمی دارد. برنامه‌های صدا و سیما باید از تبلیغ مصرف‌گرایی تهی باشد و در عمل، به ترویج ارزش‌ها و ایجاد روحیه مسابقه در نیکی‌ها بینجامد.

ح. اصلاح الگوی مصرف

اگر بخواهیم در زمینه اقتصاد مقاومتی موفق باشیم، تغییر فکر و نگاه و اصلاح الگوی مصرف لازم است. در این مورد باید، انگیزه‌ها، اندیشه‌های غلط، عادت‌ها و سنت‌های غیرشرعی، قوانین و مقررات دست‌وپاگیر، ساختارهای اجرایی نامناسب و نیز روش‌های آموزشی، با رویکرد سبک زندگی اسلامی اصلاح و بازنگری شوند. شیوه حضرت صادق علیه السلام در این زمینه، بهترین الگوی است.

امام صادق علیه السلام همواره در پی اصلاح الگوی مصرف و تغییر اندیشه‌ها به سوی صرفه‌جویی بود. حضرت به ابان بن تغلب فرمود:

«آیا گمان می‌کنی خدا به کسی که مال داده، به سبب احترام اوست، یا به کسی که نداده، به واسطه پستی اوست؛ نه چنین است؛ بلکه مال، مال خداست که آن را به عنوان امانت نزد شخص قرار می‌دهد و اذن داده که بر اساس میانه‌روی از آن بخورد و بیاشامد و لباس بپوشد و ازدواج کند و بر مرکب سوار شود و زیادت‌ی آن مال را به فقرا برساند و رفع

احتیاجشان کند. پس هرکس به این دستور رفتار کند، آنچه را خورده و آشامیده و پوشیده و سوار شده و نکاح نموده، همگی بر او حلال است و اگر چنین نکرده، تمام آنها بر او حرام است. پس آیه شریفه را خواند که: «لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» اسراف نکنید؛ زیرا خداوند اسراف‌کنندگان را دوست نمی‌دارد.^۱

روش‌های دیگر

از دیگر راهکارهای مقابله با اسراف، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: تقویت عزت نفس، آگاهی‌دادن به مردم در زمینه پیامدهای اسراف، علاج خودبزرگ‌بینی، تعدیل ثروت‌های کلان از راه‌های شرعی و قانونی، مبارزه با فساد اخلاقی و اقتصادی و سیاسی، اصلاح قوانین غیرکارشناسی‌شده، واگذاری مدیریت به افراد متخصص و متعهد، اهمیت به جایگاه تربیت صحیح و معتدل در خانواده، عرضه صحیح سرمایه‌ها.^۲

نکته‌هایی درباره اسراف

۱. نه تبذیر، نه تقتیر

سبک زندگی اسلامی، بر اساس رعایت اعتدال و پرهیز از اسراف و تبذیر و تقتیر استوار است. تقتیر، یعنی کم‌خرج کردن که از روی بخل و حساست است.^۳ اسراف و تبذیر، یعنی هدر دادن مال، چه مال شخصی و چه اموال عمومی که هر دو مذموم است؛ با این تفاوت که

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۳۰۵، ح ۱.

۲. به عنوان مثال، وقتی نان خوب عرضه نمی‌شود و یا قیمت آن از همه چیز پایین‌تر است، صدها میلیارد تومان در هر سال نان خشک و کپک‌زده دور ریخته می‌شود و به گاوداری‌ها سرازیر می‌گردد. بدیهی است که اگر نان خوب عرضه شود و قیمت آن تعدیل گردد و فرهنگ استفاده درست از این نعمت الهی تبلیغ شود، مطمئناً از اسراف و تبذیر جلوگیری می‌شود.

۳. در قرآن کریم بارها به این خصلت نازیبا اشاره شده است؛ از جمله آیه ۱۰۰ سوره اسراء می‌فرماید: «قُلْ لَوْ أَنُّكُمْ تَعْلَمُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَنُورًا؛ بگو: اگر شما مالک خزائن رحمت پروردگار من بودید، در آن صورت، از ترس انفاق و تنگدستی امساک می‌کردید و انسان، تنگ‌نظر است.»

مجلس دوازدهم: راهکارهای پرهیز از مصرف‌گرایی و اسراف ■ ۱۶۵

در قبال اموال عمومی دولتی، باید پاسخگو بود و تبعات آن، سنگین‌تر از هدر دادن مال شخصی است؛ هرچند اسراف، همه جا ناپسند است.

امام صادق علیه السلام فرمود: «اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُسْرِفْ وَلَا تَقْتِرْ وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا؛^۱ از نافرمانی خدا پرهیز و اسراف (زیاده‌روی) نکن و تقتیر (تنگدستی) هم نکن و حد وسط را رعایت نما.»

۲. متغیر بودن مفهوم اسراف

تحقق اسراف، ممکن است نسبت به اشخاص، زمان، مکان و جوامع مختلف، متفاوت باشد؛ زیرا امکان دارد صرف مقداری از مال برای معیشت، نسبت به شخصی اسراف نباشد؛ درحالی‌که اگر سال قحطی و فقر عمومی پیش آید، صرف چنین مقدار برای همین شخص، اسراف باشد و بر او واجب شود که به کمتر از آن قناعت کند و اضافه بر آن را به دیگران که نیازمندند، بدهد. امام صادق علیه السلام در این مورد فرمود: «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِي زَمَانٍ مُقْتِرٍ جَدِبَ فَأَمَّا إِذَا أَقْبَلَتِ الدُّنْيَا فَأَحَقُّ أَهْلِهَا بِهَا أَبْرَارُهَا لَا فُجَّارُهَا وَمُؤْمِنُهَا لَا مُنَافِقُوهَا وَمُسْلِمُهَا لَا كُفَّارُهَا؛^۲ همانا رسول خدا در زمانی زندگی می‌کرد که عموم مردم از نظر اقتصادی در تنگنا بودند و پیامبر خود را با آنان در زندگی ساده و فقیرانه هماهنگ می‌نمود؛ اما اگر روزگاری وضع معیشتی مردم بهتر شد، اهل ایمان و نیکان و خوبان روزگار به بهره‌گیری از آن سزاوارترند؛ نه انسان‌های فاجر و منافق و کافر.»

۳. مقایسه مصرف داخلی با میانگین جهانی

ایران در مصرف سرانه روغن بالاتر از میانگین جهانی، در برنج چهاردهمین مصرف‌کننده بزرگ جهان و در نان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده جهان است، نیز مصرف سرانه شکر در ایران، سه کیلوگرم بالاتر از میانگین جهانی است.^۳

ضایعات محصولات ایران، هفت برابر ضایعات استاندارد بین‌المللی است.^۴ ایران در اسراف انرژی در میان کشورهای جهان، صاحب رتبه نخست است و سالانه میانگین هدر رفت

۱. کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۵۰۱، ح ۱۴.

۲. همان، ج ۵، ص ۶۵، ح ۱.

۳. پایگاه خبرگزاری فارس، ۲۱ فروردین ۱۳۸۸.

۴. روزنامه اقتصادی آسیا، ۲۴ اسفند ۱۳۸۱.

انرژی در ایران، بالغ بر هشت میلیارد دلار است.^۱ البته اسراف، علاوه بر اتلاف منابع، عواقب جسمانی نیز در پی دارد؛ مثلاً مردم ایران سه برابر بیشتر از دیگر مردم جهان، نوشیدنی شیرین مصرف می‌کنند. وجود شکر و فسفر در نوشیدنی‌های شیرین، عامل بروز پوکی استخوان است.^۲

- سفیر چین و جلوگیری از اسراف

«سال‌ها پیش در یک ضیافت شام که سفیران بسیاری از کشورها حضور داشتند، هنگام صرف غذا، دانه‌ای برنج از قاشق سفیر چین به زمین افتاد. جناب سفیر دانه برنج را با ولع تمام برداشت و خورد. حاضران به این کار او خندیدند. سفیر چین بعد از صرف شام، نکته‌ای را به آنان گفت که بسیار تأمل‌برانگیز بود. سفیر گفت: اگر هر فرد چینی در روز فقط یک دانه برنج از غذایش بریزد و آن را بر ندارد، در آن روز ۲۰/۰۰۰ کیلو (بیست تن) برنج دور ریخته شده است! دهان شنوندگان از تعجب باز ماند و سفیر با حوصله توضیح داد: الآن جمعیت چین حدود یک میلیارد و دویست میلیون نفر است. اگر هر چینی در روز یک دانه برنج دور بریزد، می‌شود ۱/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ دانه برنج. چون به طور متوسط هر کیلو برنج دارای ۶۰/۰۰۰ دانه است. بنابراین، اگر تعداد ۱/۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ دانه را بر ۶۰/۰۰۰ تقسیم کنیم، حاصل آن می‌شود ۲۰/۰۰۰ کیلو، یعنی بیست تن برنج.»

آبادی میخانه، ز ویرانی ماست
جمعیت کفر، از پریشانی ماست
اسلام به ذات خود، ندارد عیبی
هر عیب که هست، از مسلمانی ماست

۱. روزنامه خبر جنوب، ۱۸ اسفند ۱۳۸۳.

۲. روزنامه جمهوری اسلامی، ۲۰ بهمن ۱۳۸۳.